

Bartoněk, Antonín

Raná egejská písma

In: Bartoněk, Antonín. *Dialekty klasické řečtiny*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2009, pp. [43]-64

ISBN 9788021049932

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123917>

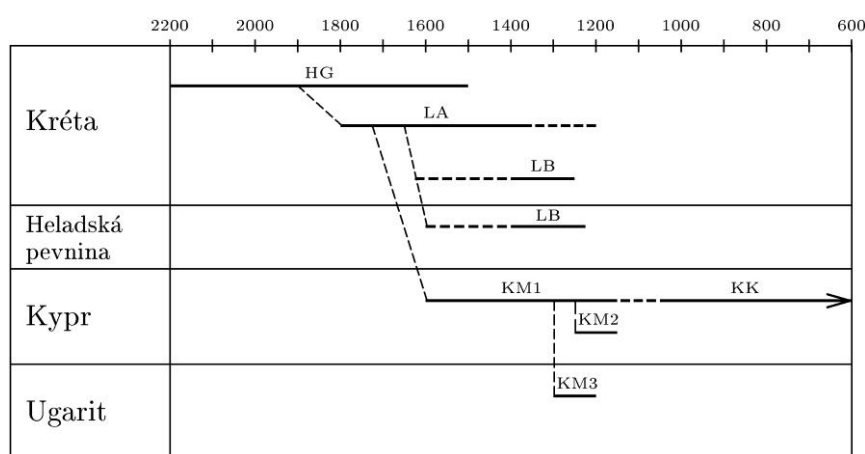
Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

III. Raná egejská písma

Jevy popsané v předešlé kapitole probíhaly v raně řeckém jazykovém prostředí zhruba v prvních šesti stoletích 2. tisíciletí př. n. l. To byla doba intenzivního míšení přicházejících budoucích Řeků se starším egejským obyvatelstvem, a přitom stále více silících kontaktů zejména s krétskou kulturou mínojskou, a od konce tzv. středohelladské doby pak i období rychlého rozmachu rané kultury mykénské; jejím vnějším projevem byly zejména šachtové hroby v Mykénách, spadající do časového rozpětí 1650–1550 před n. l. Právě v té době se počíná celá řada helladských sídlišť formovat do podoby prvních helladských státních útvarů.

Tab. 3. Egejská a kyperská písma na časové ose.

To vedlo k hromadění majetku v rukou místních vládců a vzrůst bohatství přilákal brzy řemeslníky a umělce ze sousedních oblastí s vyšší civilizační úrovní, zejména z mínojské Kréty. Zároveň však začalo být zapotřebí toto nahromaděné bohatství nějakým způsobem registrovat, a hlavně pak zaznamenávat položky tzv. redistribučního hospodářství, které bylo zřejmě pro starou Egeidu stejně typické jako pro současný Blízký východ. Na Krétě se takovéto záznamy prováděly již od raných století 2. tisíciletí př. n. l., nejprve asi v tzv. hieroglyfické kurzívě a potom hlavně v tzv. lineárním písmu A. A někdy okolo r. 1400 př. n. l. — či snad o něco později anebo podle některých o něco dříve — začali užívat stejné vymoženosti i vládcové mykénských paláců, ovšem již v podobě tzv. lineárního písma B, vzniklého pravděpodobně adaptací starších krétských písemných systémů pro účely řeckého jazyka. O všech těchto písemných systémech staré Egeidy, o zdrojích jejich vzniku, ale i o jejich vyzářování do sousedních oblastí pohovoříme nyní poněkud podrobněji (srov. tab. 3).¹¹

¹¹ O raných egejských písmech viz zvl. M. Ventris – J. Chadwick 1956, 1973, E. Grumach 1969, H.-G. Buchholz 1969, A. Bartoněk 1969, 1981, 1983, J. Vladár – A. Bartoněk

Písmo	Hliněné tabulky	Pečetní střípky	Pečetidla	Střepey váz	Jiné objekty	Celkem nápisů	Místa nálezů
Krétské hieroglyfy	122	57	136	–	16	331	32 Kréta + 2 ostrovy
Lineární písmo A	325	1021	–	42	72	1460	33 Kréta + 5 ostrovů + Peloponnés (1–3) + Thrákie (1) + Malá Asie (2) + Israel (2)
Lineární písmo B	5614	192	–	178	4	5988	5 Kréta + Peloponnés (5) + Střední Řecko (6) + Thessalie (2) + Malá Asie (1)
Celkem	6061	1270	136	220	92	7779	

Tab. 4. Egejská písma ve vzájemném srovnání.

V následujících paragrafech jsou podány informace odpovídající stavu ze začátku r. 2006. Změny a upřesnění, pokud mají zásadní důležitost, jsou připojeny v poznámkách. Detailní číselné údaje vztahující se k písmu hieroglyfickému, lineárnímu A a lineárnímu B jsou obsaženy na tabulce 4 na str. 38.

III.1. Písma krétská a mykénská

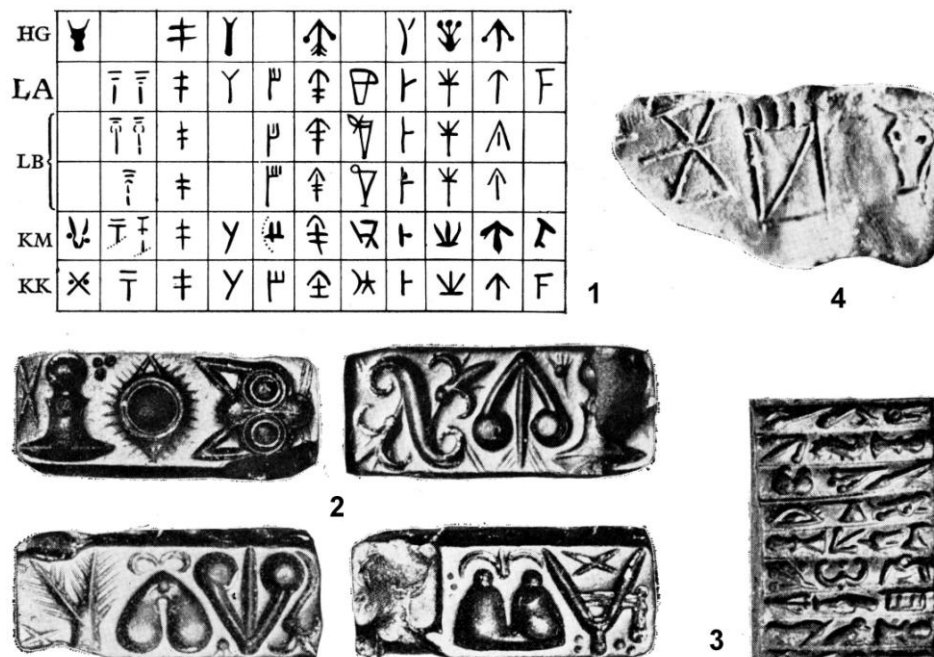
III.1.1. Krétské hieroglyfické písmo

Prvopočátky egejských písem sahají již do 3. tisíciletí př. n. l., v jehož druhé polovině se v egejské oblasti porůznu setkáváme s příležitostnými piktografickými znaky o různých rozlišovacích a registračních funkcích. Kolem začátku 2. tis. př. n. l. se množí především piktografické znaky na pečetidlech a jejich otiscích a brzy nato se již objevují i delší skupiny znaků na různých předmětech z nevytřesené hlíny, hlavně na hliněných tabulkách. Obojí — znaky na pečetích i tabulkách — zařazujeme již do nejstaršího egejského písemného systému, do okruhu tzv. *krétského hieroglyfického písma* (srov. tab. 3, 4, 5).

To se tehdy objevuje vyryto jednak do pečetních kamenů v plasticky gravírované podobě (v tom případě jde o hieroglyfické písmo v užším smyslu), jednak do nevytřesené, ale vysušené hlíny v podobě čar sledujících obrysy příslušného hieroglyfického znaku (v tomto případě hovoříme o tzv. protolineární kurzivě krétského hieroglyfického písma či krátce řečeno o písmě protolineárním). Jde zřejmě o jeden a týž písemný systém o celkovém počtu asi 330 dokladů; vedle ca. 195 pečetidel nebo jejich otisků se nám dochovalo asi 120 hliněných

1977, E. Masson(ová) 1974, St. Hiller 1978, J. T. Hooker 1980, A. Bartoněk 1987, 2003, 2007.

tabulek a kolem 15 dalších předmětů z nevypálené hlíny. Na pečetích se objevuje delší sled obrazců jen výjimečně; zpravidla nelze ani zjistit, do jaké míry spolu souvisejí obrazce vyryté na jedné a téže straně pečetidla, příp. na jeho různých stranách. Na předmětech tohoto typu byl však patrně učiněn rozhodující krok od pouhého znázorňování předmětů k písemné symbolice, v jejímž rámci se obraz předmětu stával symbolem slova jakožto nositele určité fonetické hodnoty.

Tab. 5. Hieroglyfické písmo: 1) srovnání vybraných znaků egejských a kyperských slabičných písem; 2) čtyřboké hieroglyfické pečetidlo; 3) osmiboká hieroglyfická pečeť (rozvinutý otisk); 4) protolineární nápis na hliněném střípku.

Tuto funkci již zřejmě plnily skupinky znaků psané v protolineární kurzívě, mezi nimiž tvoří nejdůležitější skupinu památek soubor necelých 20 hliněných tabulek z Faistu, pocházejících pravděpodobně již z 19. stol. př. n. l. Vedle krátkých nápisů se mezi doklady protolineární kurzívy nacházejí i nápisy o větším počtu znaků (až 30), na nichž snad již lze rozlišit foneticky psaná slova od piktograficky vyjádřených pojmů (tzv. ideogramů neboli logogramů), někdy navíc doprovázených specifikujícími číselnými nebo měrnými označeními. Směr písma není dosud jednoznačně zjištěn. Počet identifikovaných fonetických znaků bývá udáván číslem 70, což by ukazovalo na primárně slabičný charakter písma. V textech byly zjištěny náznaky ohýbání slov; možnosti identifikace jazyka a rozluštění písma však zůstávají zatím minimální. Protolineární kurzíva mizí z užívání v 17. stol. př. n. l. a na její místo nastupuje pokročilejší písemný systém,

který se z této kurzívy časem vyvinul a jež nazýváme krétské lineární písmo A. Přitom se však plastická, předlineární varianta krétských hieroglyfů udržela na pečetích v užívání ještě až do celokrétské katastrofy kolem r. 1470 př. n. l.

III.1.2. Krétské lineární písmo A

Přímé odvození *lineárního písma A* (tab. 3, 4, 6) od krétského hieroglyfického písma není však zcela bezpečně prokázáno. Sylabář fonetických znaků v obou písmech je dosti odchylný a mimoto se používání obou písemných systémů navzájem po jistou dobu překrývá, a to i na nápisných památkách podobného charakteru. To přivedlo některé badatele k vyslovení hypotézy, že jak protolineární kurzíva, tak i lineární písmo A mají svůj společný původ v nějakém velmi starém krétském písemném archetypu, který se nám nezachoval, ale jemuž je asi blízký písemný systém z Arkhanés na Krétě. Ostatně i soubor dokladů samotného lineárního písma A působí spíše dojmem širšího komplexu slabičných písemných systémů, třebaže navzájem dosti spřízněných, nežli jednoho jediného systémově kompaktního písma.

Celkový počet dokladů zahrnovaných do písemného komplexu lineárního písma A obnáší přes 1500 dokladů, pocházejících z neméně než 33 různých krétských lokalit a cca 12 dalších mimo Krétu. Mezi těmito doklady zaujímá zvláštní postavení asi 325 textů na nevypálených, pouze na slunci vysušených hliněných tabulkách, hlavně z lokalit Ajia Triada, Chania a Zakros; k nim se druzí dalších asi 1000 podobných dokladů lineárního písma A — velmi krátkých nápisných textů na drobnějších hliněných střípících a přívěscích, většinou opět z Ajie Triady. Vedle toho máme zachováno přes 120 dokladů lineárního písma A v jiném materiálu než v nevypálené hlině; zejména to jsou nápisy vyryté do kovu, kamene, včleněné do nástěnných fresek nebo namalované či vyryté na keramice. Ze všech těchto dokladů je však sotva více než 500 nápisů obsahově i epigraficky závažnějších.¹²

Zvláště významnou skupinu mezi nimi tvoří ca. 150 hliněných tabulek z Ajie Triady. Ty nepochybně obsahují administrativní záznamy z této královské dependance faistského paláce, pocházejí z tamějšího areálu zničeného kolem roku 1470 za celokrétské katastrofy a mají zpravidla podobu čtyřúhelníka postaveného na výšce o 4 až 9 řádcích.

Svým významem se těmto tabulkám přibližují nedávno nalezené a dosud nedostatečně prozkoumané tabulky ze západokrétské Kydónie, dn. Chanie (v počtu asi 100), a z východokrétského Zakra (asi 35). Jen malý počet hliněných tabulek pochází naopak z mínójských paláců v Knóssu a Mallii; v případě Knóssu to však lze vysvětlit předpokládanou kulturní kontinuitou mezi vrstvami

¹² Texty psané v lineárním písmu A vydali L. Godart a J.-P. Olivier v edici GORILA 1976 až 1985. Nejnovější číselné údaje o počtu obsahově relevantních textů udávají J. Raison – M. Pope 1994 (cca 550), resp. C. Consani – M. Negri 1999 (cca 510); srov. A. Bartoňek 2007.

mínójskými a mykénskými, jež umožnila — při každoročním obnovování tabulkových archivů — zachovat v plnější míře teprve doklady z posledního roku existence knósského paláce, tj. z doby, kdy se tu již používalo lineárního písma B.

Tab. 6. Lineární písmo A: 1) hliněná miska z Knóssu (1. pol. 17. stol. př. n. l.); 2) zlatý pečetní prsten z Mavro Spilio.

Stopy mínójského písemného vyzařování jsou patrné i na některých dalších jihoegejských ostrovech, zejména v Ajia Irini na Keu, ve Fylakopi na Mélu, dále na ostrově Kythère — a asi 5 nápisných fragmentů bylo nalezeno rovněž na Théře, kde byly u Akrotiri v troskách mínójského města, zasypaného podle některých badatelů lávou krátce po r. 1500, taktéž nedávno objeveny úlomky keramiky se znaky lineárního písma A. Určité stopy tohoto písma lze podle některých autorů rozpoznat i na několika památkách z helladské pevniny. Jde ovšem jen o několik příležitostných, spíše asi kamenických značek na mykénských kupolových hrobkách, o jeden znak na měděném kotlíku z Mykén a o dvojnakové slovo z Ajios Stefanos v jižní Lakónii; doklad *souvislého* textu lineárního písma A nebyl však doposud na řecké pevnině z doby bronzové nalezen. Mimoto byl odkryt jeden lineární A nápis na severoegejském ostrově Samothráké, jiný u města Drama na severu v Thrákii, několik dalších v maloasijském Milétě a 2-3 doklady až v Izraeli. Údajné nápisy lineárního písma A z maloasijské Tróje jsou nejisté. Dodejme ještě, že se i v maloasijské Lykii našla pečeť se čtyřmi údajnými znaky lineárního písma A a v Ugaritu stříbrná votivní miska se třemi znaky tohoto písma. V těchto dvou případech může však jít o krétské importy.¹³

¹³ Nálezy z Lykie a Ugaritu patří podle E. Massonové (1972, 1979) mezi doklady písma kyperskomínójského (o něm viz níže, na str. 6nn.).

Pokusy o rozluštění lineárního písma A zůstávají zatím přes intenzivní snahy badatelů na půl cesty. V zásadě tu jde o dva úkoly: nejprve rozluštit písmo, tj. zjistit slabičnou hodnotu jednotlivých znaků, a potom interpretovat jazyk textů, tj. porozumět jejich obsahu na základě detailního gramatického rozboru. Pro úspěšnou interpretaci mnoha lineárních A znaků poskytuje jistou oporu jejich vnější srovnávání s podobnými znaky rozluštěného již lineárního písma B, jež bývá zpravidla pokládáno za pozdní variantu lineárního písma A, vzniklou pro zachycování řečtiny. Vzhledem k tomu, co jsme již naznačili, že totiž nejlépe prozkoumanou a nejkompaktnější skupinou zachovaných textů lineárního písma A jsou tabulky z Ajie Triady, vychází většina pokusů o fonetické rozluštění písma z analýzy tamního sylabáře. Dosavadní rozbor ukázaly, že z jeho 75 sylabogramů lze asi 45 pokládat za totožné a ca. 15 za velmi podobné znakům lineárního písma B. Že ovšem vnější podobnost mezi znaky příbuzných písem nemusí ještě znamenat jejich fonetickou identitu, víme dobře ze srovnávání latinky s řeckou abecedou nebo s azbukou.

Badatelé se proto v posledních letech pokusili pokročit nad pouhé vnější, bezkontextové srovnávání znaků obou písem a obrátili pozornost zejména k sylabogramům, které se v obou písmech vyskytují ve stejně psaných slovech — s nadějí, že může jít o totožná slova, vyskytující se v obou lineárních písmech. Při uplatnění tohoto kritéria se snižuje počet spolehlivěji prověřených sylabografických shod mezi oběma písmi na 17 (podle Hookera), resp. na 13 (podle Oliviera).¹⁴

V každém případě se však i z tohoto poměrně omezeného množství našich současných vědomostí o lineárním písmu A a z jeho srovnání se systémem lineárního písma B podařilo zatím vyčíst některé zajímavé údaje o rázu jazyka lineárního písma A:

Tak v konsonantickém systému měly asi větší význam různé palatalizační a labializační opozice (např. $p \times pj \times pw$) než opozice v znělosti nebo v aspirovanosti, jak to známe z řeckého protikladu neznělé $p \times$ znělé $b \times$ aspirované ph . Ve vokalickém systému lineárního písma A překvapuje malé zastoupení *o*-ové řady, takže se někteří badatelé pokoušejí redukovat vokalický systém jazyka lineárního písma A na čtveřici, či dokonce trojici vokalických fonémů *a*, *e/i*, *o/u*, příp. alespoň uznávat neutralizaci rozdílů mezi *e/i* a *o/u* v nepřízvučných slabikách. Do jaké míry to lze spojit s faktem, že ani v nejstarších etruských textech nebývá *o* příliš časté, zůstalo zatím neřešeno.

Za charakteristické morfologické rysy jazyka se pokládají zejména gramaticky funkční prefixy a protetické vokály, dále prokazatelná tendence k reduplikacím a existence inkorporujících elementů jakožto náznaků vnitřní flexe. Tyto rysy neposkytují příliš prostoru k úvahám o indoevropském charakteru jazyka lineárních A textů. Takové úvahy se zatím ukázaly jako nepodložené, ať už jde o Georgievovo přesvědčení, že se pod texty z Ajie Triady skrývá řečtina, zatímco

¹⁴ J. T. Hooker 1975, J.- P. Olivier 1977.

pod ostatními lineárními A dokumenty anatólská luvijština, či o Palmerovu obecně luvijskou a Davisovu chetitskou hypotézu.¹⁵

Proti všem těmto indoevropským hypotézám se namítá, že jsou založeny jen na několika údajných lexikálních shodách — bez prokazatelných paralel strukturálně fonologického nebo morfologického charakteru. Proti Georgievově řecké hypotéze bývá pak navíc vznášen jeden konkrétní argument, že zatímco v lineárním písmě B je sumarizace předmětů na tabulkách administrativního rázu zachycována výrazem *to-so*, což je dobře srozumitelné řecké *tosoi, tosai* „tak mnozí“, „tak mnohé dohromady“, objevuje se prakticky ve zcela totožných souvislostech na tabulkách z Ajie Triady výraz *ku-ro*, v řečtině naprosto nesrozumitelný. Při vysokém stupni kontinuity mezi písarskými tradicemi mínójské a mykénské administrativy je uvedený rozdíl vysvětlitelný jen na bázi dvou odlišných jazyků; je nemyslitelné, že by byli kolem r. 1470 písari z Ajie Triady, dependance paláce ve Faistu, používali jiné, a to v řečtině nesrozumitelné sumarizační formule, než později písari z Knóssu, kdyby byli obojí užívali ve svých záznamech řeckého jazyka.

Přijímána dnes nebývá ani semitská hypotéza Gordonova.¹⁶ Ten sice asi správně identifikoval v lineárních A textech některá semitská slova, vesměs však jde o výrazy, které se zřejmě dostaly do jazyka starých Kréťanů jako převzatá kulturní slova, označující věci pocházející z Blízkého východu. Vždyť i v mykénské řečtině, psané lineárním písmem B, se setkáváme, jak jsme již uvedli, se semitskými slovy, aniž z toho vyvozujeme, že se tímto písmem zachycoval nějaký semitský jazyk (např. *ku-ru-so* *khrušos*, assyr. *hurāšu* „zlato“). V poslední době ovšem postavil semitskou hypotézu na poněkud reálnější základnu J. G. Best,¹⁷ když upozornil na některé strukturální shody mezi jazykem lineárního písma A a semitskými jazyky, zejména na zmíněnou již tendenci k vnitřní flexi a jistou paralelitu v samohláskovém fonologickém systému, širší badatelskou veřejnost však jeho argumenty zatím nepřesvědčily.¹⁸

Nejspíše se tedy zdá, že předřectí obyvatelé staré Kréty patřili po etnické stránce k prastarému středomořskému obyvatelstvu, jehož jazyk se výrazně lišil od rodiny ie. jazyků, které se vyznačovaly sufixovou flexí, tj. ohýbáním slov na jejich konci. Mínójská kréťština byla asi jazyk aglutinačního typu, s bohatstvím prefixů, infixů a sufixů, pro jaké máme ve starověkém východním Středomoří doklady spíše mezi neindoevropskými jazyky staré Anatólie, zvl. v churritštině a protochattijštině. K tomuto závěru dochází většina badatelů, kteří se snaží zkoumat texty lineárního písma A kombinací strukturálního rozboru jednotlivých

¹⁵ V. Georgiev, zvl. 1966, 81nn., L. R. Palmer, zvl. 1961, 226nn., S. Davis, nejnověji v AAA 7, 1974, 111nn.

¹⁶ C. Gordon 1966 aj.

¹⁷ J. G. Best 1972.

¹⁸ K novým metodám rozboru textů lineárního písma A srov. zvl. F. Crevatin 1975, Y. Duhoux 1978, M. Finkelberg 1990–91, 1997.

slov a jejich srovnávání s obdobně znějícími slovy v různých jazycích východního Středomoří a Blízkého východu.¹⁹

Pokud jde o dolní mez výskytu lineárního písma A, tradičně se v této souvislosti uvádí rok 1470, resp. 1450, tj. předpokládaná data celokrétské katastrofy, kterou mezi krétskými palácovými centry dočasně přežil pouze knósský palác. Ale jak ještě uslyšíme, tento časový údaj není jistý.

III.1.2.1. Přežívání lineárního písma A v 1. stol. př. Kr.

Postupně se totiž stále více množí náznaky určitého přežívání lineárního písma A i po tomto datu. Předně jde o několik fragmentárních dokladů z Knóssu, které bývají kladeny, třebaže nikoli s plnou jistotou, do rozmezí let 1470 až 1350 (čtyři zlomky freskové výzdoby s doklady ojedinělých znaků a jedna pithoidní nádoba). K nim nejnověji přistoupilo zmíněné dvojznakové slovo v lineárním písmě A z Ajios Stefanos v jižní Lakónii, snad ze 14./13. stol. př. n. l.²⁰ (lze je číst jako a-ma, což je výraz mající paralely i v několika dalších LA-slovech z různých krétských lokalit). Na značnou vitalitu lineárního písma A přitom ukazuje i několik jeho více či méně pravděpodobných dokladů z 1. tisíciletí př. n. l.²¹

Odkázat tu lze na čtyři případy, sice příliš krátké na to, aby je bylo možno zcela bezpečně prohlásit za doklady uvedeného lineárního písma, ale nejméně u tří z nich jejich krétská mimoknósská proveniencie prakticky vylučuje možnost, že by mohlo jít o přežívání lineárního písma B. Jde o stopy předalfabetických znaků a) na slonovinovém fragmentu z nálezů v lidské jeskyni na Krétě, datovaném do 8. stol. př. n. l., b) na kamenných kvádrech z krétského Dréru (6. stol. př. n. l.), c) na fragmentu kamenné desky z okolí krétské obce Psychro (konec 3. nebo 4. stol. př. n. l.) a d) na spodní straně hlíněné černofigurové misky, snad bojótského původu, z muzea v Lárise, datované do 2. pol. 5. stol. př. n. l. Biesantz²² sice pokládal v roce 1958 tři znaky nacházející se na zmíněné misce za přežívající lineární písmo B, dnes se nám však jeví prostřední znak spíše jako ornament a oba zbývající znaky, zejména pokud bychom je na rozdíl od Biesantze četli opačně, tj. se základnou u kraje misky, mohou být pokládány za pozdější pokračování příslušných znaků jak lineárního písma B, tak i LA.

III.1.2.2. Alfabeticko-lineární nápis z Psychra

Nejzajímavější z těchto dokladů je však bezesporu text z Psychra. Připusťme sice, že nálezová informace o tomto textu není bezpečná; podle Y. Duhoux 1982, 87nn., pochází totiž nápis spíše z krétské lokality Arkades (záp. od planiny Lasithi). Byl publikován Sp. Marinatosem a interpretován Gordonem

¹⁹ Srov. J. B. van Soesbergen 1983.

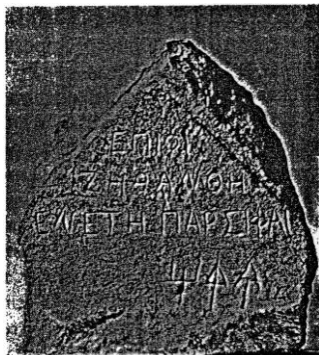
²⁰ R. Janko 1982.

²¹ A. Bartoněk 1983, 139.

²² H. Biesantz 1958.

a Stieglitzem jako text psaný semitsky, zatímco Davis jej pokládá za nápis složený v indoevropském jazyku anatólského typu.

Nápis je kuriózní tím, že se na něm vyskytuje vedle sebe řecká abeceta (první tři řádky o 25 abecedických písmenech) a lineární text o třech znacích. Text z Psychra zní takto (viz tab.7):

< ΕΠΙΟΙ
ΖΗΘΑΝΘΗ
ΕΝΕΤΗ ΠΑΡΣΙΦΑΙ >
I-NE-TI

Tab. 7. „Alfabeticko-lineární“ nápis z Psychra na Krétě (cca 300 př. Kr.)

Trojice lineárních znaků, nacházející se za abecedickým textem, je vyryta v poněkud větších typech, a má proti vzorně pravoúhlému abecedickému textu lehký sklon doprava; byla připojena bez ohledu na symetrii v pravé polovině desky, a vůbec se zdá, jako by byla vyryta jinou rukou, snad dokonce později. Lineární znaky vpravo dole lze číst jako i-pi-ti nebo i-ne-ti; druhé z obou čtení bývá preferováno vzhledem k předchozímu abecedickému ENETH. Předpoklad, že toto abecedické slovo bylo ještě jednou — třebaže s jistými hláskovými odchylkami — opakováno v slabičném lineárním písmě, se zakládá na značně nejisté interpretaci J. A. Davise²³. Tento badatel nachází v abecedickém textu krétský odraz maloasijských vlastních jmen *Ipiui* a *Zithanthaš* (jméno chetitské bohyně) a interpretuje nápis takto: „Ipiui Zithanthaši bohyni věnoval darem,“ přičemž abecedicky psané ENETH „bohyni“ je ještě jednou na konci dole opakováno v lineárním písmě. Interpretaci ponecháváme bez komentáře, trojice dole připojených slabičných znaků je však pozoruhodným dokladem přežívání lineárního písma v odlehle oblasti Lasithi na východní Krétě.

III.1.2.3. Alfabetické nápisy „eteokrétské“ (neřecké)

Neřecký ráz abecedické části má jistou paralelu v 6 abecedických „eteokrétských“ nápisech z Praisu a Dréru (7.–3. stol. př. Kr.), obcí ležících ještě dále na krétském východě; srov. např. Inscr. Cret. III, VI 3 s podivně neřeckými slovy jako *irermēiamarph*, *eirerphinsdan*, *mamededikar*, *risrairariph*.

Autor této monografie A. Bartoněk provedl statistický rozbor zmíněných eteokrétských nápisů a vyslovil na základě jejich rozboru následující závěry

²³ Cit. podle R. Browna 1978.

o foneticko-fonologické struktuře těchto „eteokrétských“ nápisů (viz tab. 9 na str. 55):

a) V oblasti *vokalismus* měl předřecký jazyk z Praisu a Dréru podstatně nižší frekvenci zadních fonémů (tj. hlásky *o* [17% frekvence všech vokálů] a zejména hlásky *u* [3%], zvláště ve srovnání s dominantním vokálem *a* [36%] a s vokálem *e* [27%]). To odpovídá nižší frekvenci vokálů *o/u* v lineárním písmě A — s tím rozdílem, že tam se jeví *u* častěji než *o*.

b) V *konsonantismu* překvapuje vysoký výskyt kontinuant (74 % z frekvence souhlásek) proti okluzívám. Přitom neznělé okluzívy mají téměř trojnásobnou převahu (18,6 %) nad znělými (7,6 %); ze znělých je ve větší míře doložena jen dentála *d* (6,4 %). To je ve shodě s faktem, že ze znělých okluzív má v lineárním písmě B jediná znělá dentála *d* svou vlastní grafickou D-ovou řadu a že v jazyku lineárního písma A fonologická opozice mezi znělými a neznělými okluzivami pravděpodobně vůbec neexistovala. Nejasná je v eteokrétském jazyce existence aspirát; je tu doloženo pouze *ph* (5,8 %), nelze však vyloučit, že mělo spíše frikativní výslovnost *f*.

Nejčastější souhláskou na eteokrétských nápisích je ovšem hlásky *r* (17,4 %), dosti vysokou frekvenci mají i nazály (*n*: 15 %, *m*: 7 %); velmi řídká je naopak laterála *l* (2,3 %), v Praisu a Dréru zřejmě doložená zejména v typicky řeckých vlastních jménech. To je ve shodě s tím, že podle svědectví lineární B ortografie předřecký krétský jazyk pravděpodobně buď žádnou laterálu neměl, anebo se taková hlásky v jeho fonologickém systému nacházela v nějaké odlišné artikulační podobě (snad v poloze blízké řeckému *d*, takže grafická řada této laterály byla s to v lineárním písmě B posloužit k zmíněnému zachycování explozivního *d*, např. ve slově *da-pu₂-ri-to-jo daburinthojjo* „labyrint“).

Druhou nejčastější souhláskou byla tu sibilanta *s* (16,9 %), jinak však nebyl eteokrétský jazyk na frikativy příliš bohatý (doloženo je tu ještě *j*, *w* — a snad shora zmíněné *f*). Z hlediska místa artikulace jsou doloženy hlavně souhlásky artikulované v dentální oblasti (fonémy *t*, *d*, *n*, *s* zabírají dohromady asi 50% souhlásek); labiály jsou zastoupeny v daleko menší míře (17,4 %) a zcela nepatrné je doložení velár (5,2 %) — počítaje v to vždy jak okluzívy, tak i příslušné frikativy a nazály.

Vzhledem k tomu, že nejčastější souhláskou v eteokrétštině z Praisu a Dréru byla konsonant *r* a nejčastější samohláskou vokál *a*, nabízí se hypotéza, že řecké slovo *barbaros*, označující cizince, tj. člověka hovořícího nesrozumitelným jazykem, vzniklo možná někde na Krétě. Obecně tedy lze vyslovit závěr, že jazyk předřeckých nápisů z Praisu a Dréru odpovídá z hlediska své hláskové struktury do značné míry tomu, co bylo zatím možno vysoudit o mínojské krétštině z analýzy obou krétských lineárních písem.²⁴

²⁴ Důkladný rozbor eteokrétských nápisů z východokrétských lokalit Praisu a Dréru, provedený mnou na základě jejich komplexního vydání (Y. Duhoux 1982) a publikovaný ve sborníku O-o-pe-ro-si (A. Bartoněk, 1986, 701–707), přinesl i některá další zpřesnění;

III.1.2.4. Alfabetické nápisy ze Samothráky („thrákoidní“)

Dodejme, že eteokrétština z východní Kréty není jediným dokladem neřeckého jazyka z poloviny 1. tisíciletí před Kr., který byl psán v Egeidě řeckou abecedou. Nejméně 40 krátkých nápisů, složených zřetelně v neřeckém jazyce z období mezi 6.–4. stol. př. Kr., bylo nalezeno na ostrově Samothráké (tj. na „thráckém Samu“) v severovýchodní Egeidě, jenž byl proslulý prastarým kultem božstev pokládaných za thrácká. Tyto nápisy byly publikovány v roce 1955 K. Lehmannem a G. Bonfantem, a právě Bonfante je na základě srovnání s nápisy z thrácké pevniny, zvl. s osmiřádkovým textem na zlaté schránce z Ezerova, identifikoval s thráčtinou. Můj vlastní fonologický rozbor vedl k závěru, že jde o jazyk s překvapivě nízkou frekvencí samohlásky *a*, která stála naopak v řadě jiných egejských jazyků na prvním místě (jak v eteokrétštině, jak jsme už slyšeli, tak i na Lémnu, jak ještě uslyšíme); málo tu jsou doloženy i frikatívy (ty jsou nejčastější na Lémnu), vysokou frekvenci má na Samothráce naopak *d* a *l*.

III.1.2.5. Alfabetické nápisy z Lémnu („etruskoidní“)

Daleko zajímavější jsou však nápisné nálezy, které jsou od 1885 odkrývány na ostrově Lémnu, ležícím asi 45 km jihozápadně od Dardanel, a jež pocházejí vesměs z doby kolem roku 600 př. Kr.

Tab. 8. Etruskoidní nápis z Kamínie na Lémnu (cca 600 př. Kr.)

hlavní závěr o pravděpodobném příbuzenství eteokrétských nápisů s jazykem lineárního písma A zůstává prozatím nezměněn. Srov. A. Bartoněk, *passim*.

Do doby kolem r. 600 př. Kr. se klade nejpozoruhodnější zdejší památka, která byla v r. 1885 objevena ve zdivu křesťanského chrámu osady Kaminia; tč. je v athénském Národním archeologickém muzeu (viz tab. 8). Jde o náhrobní kámen s reliéfem válečníka a se dvěma nápisy. První z nich se vine kolem hlavy zobrazené osoby zezadu přes temeno dopředu. Na pravé, úzké straně stély se nachází druhý nápis, který je pravděpodobně veršovanou verzí nápisu prvního (poslední řádek je asi složen v pentametru; ze 17 slov prvního nápisu se jich v textu druhého opakuje 9 — buď úplně nebo s nepatrnými odchylkami). Obojí text je psán střídavě zprava doleva a zleva doprava (bústrofédon) a je sestaven v místní alfabetické variantě fryžského typu; jazyk nápisů však není podobný žádnému ze starých jazyků západního maloasijského pobřeží, nýbrž etruštině.

Někdejší námitka, že mohlo jít o stélu převezenu odjinud, byla vyvrácena dalšími nálezy na Lémnu; jejich počet činí dnes asi 10 nápisů, odkrytých zde v uvedeném jazyce. Písmo archaických nápisů z Lémnu je alfabetické; výsledky nedávného autorova pokusu o fonologický rozbor celého souboru předřeckých písemných památek z Lémnu (Bartoněk 1992: 122) přinesly následující závěry (viz opět tab. 9 na str. 55): stejně jako v rané etruštině úplně chybějí na zdejších předřeckých nápisech znělé okluzívy *b*, *d*, *g* (což není doloženo v žádné jiné neřecké egejské alfabetické variantě), a naopak byl zřejmě zdejší jazyk velmi bohatý na aspiráty a frikatívy. Tak např. zatímco celkový počet okluzív (tj. *p*, *t*, *k*) činil na Lémnu pouze 4,3 % (v krétské řečtině 21,1 %, v eteokrétštině přes 17 %), dosahoval tu naopak počet aspirát a frikativ 26 % (proti 12,8 % v krétské řečtině a 14,6 % v eteokrétštině). Nejčastější z nich byla souhláska vyslovovaná podle některých badatelů jako sykavka *s*, podle jiných jako afrikáta *dz* nebo *ts*; mezi 236 písmeny nápisů z Lémnu se vyskytuje 25×, je to tedy nejčastější zdejší souhláska, častější než některé samohlásky. Uvážíme-li, že šlo o hlásku v řečtině buď zcela neznámou nebo jen s nízkým stupněm doložení, snadno dovedeme pochopit, proč Homér v Od. VIII 249 označuje obyvatele Lémnu slovem ἀγριόφωνοι „drsně mluvící“; citlivému sluchu Řeků, zvyklému spíš na vokály, diftongy a okluzivní souhlásky, mohl opravdu předřecký jazyk tzv. Sintiů z Lémnu znít nezvykle „drsným“ způsobem (*agriōs*), tj. zcela jinak, než Řekům zněly jazyky běžných neřeckých obyvatel Egeidy, které Homér označuje v Iliadě II 867 slovem βαρβαρόφωνοι. Mezi samohláskami bylo na Lémnu nejčastější *a* (19,1 %) a hned po něm *i* (15,3 %), kdežto samohláska *u* je tu doložena pouze jednou, a to ještě s vysokou mírou nejistoty. Tento jev má přímou paralelu na eteokrétských nápisech z východní Kréty a nepřímou pak i v etruštině, kde se vzájemný protiklad zadních vokálů jeví jako oslabený.

Etruskoidní ráz předřeckých nápisů z Lémnu bývá tradičně vykládán v souvislosti s Hérodotovou zprávou (I 94) o tom, že se lýdský královský syn Tyrsénos vypravil se skupinou maloasijského obyvatelstva z Lýdie „do území Umbrů“, tj. do Itálie. Podle této hypotézy se jiná skupina lýdského obyvatelstva stěhovala ve stejné době po maloasijském pobřeží směrem k severu a usadila se v raných stoletích 1. tis. př. Kr. na Lémnu, který byl koncem doby bronzové —

	(Srov. lin. písmo A)	Eteokrétština	Řečtina z vých. Kréty	Neřec. jaz. ze Samothráky	Neřec. jaz. z Lémnu
A	A: 20,0 % (1175)	15,2 % (64)	12,8 % (54)	8,0 % (16)	18,6 % (44)
B	—	0,7 % (3)	0,2 % (1)	2,0 % (4)	—
Γ	—	0,5 % (2)	0,5 % (2)	1,0 % (2)	—
Δ	D: 5,1 % (300)	4,3 % (18)	3,3 % (14)	9,6 % (19)	—
E	E: 8,1 % (475)	10,0 % (42)	8,1 % (34)	17,2 % (34)	8,1 % (19)
F	W: 1,4 % (81)	0,5 % (2)	1,2 % (5)	1,0 % (2)	6,0 % (14)
I, Z = ζ	Z: 0,6 % (36)	0,2 % (1)	—	—	—
= ś?	—	—	—	—	11,0 % (26)
Ϟ = h	—	—	—	—	1,7 % (4)
= ē	—	0,9 % (4)	1,2 % (5)	1,5 % (3)	—
⊕	—	—	1,2 % (5)	0,5 % (1)	2,6 % (6)
ξ, ι	I: 12,7 % (747)	10,4 % (44)	12,1 % (51)	14,1 % (28)	14,8 % (35)
	J: 2,6 % (152)	0,2 % (1)	—	—	—
K	K/G: 5,7 % (353)	3,3 % (14)	6,2 % (26)	2,5 % (5)	1,3 % (3)
Λ	—	2,1 % (9)	2,8 % (12)	9,6 % (19)	5,1 % (12)
μ, M	M: 3,8 % (221)	4,8 % (20)	2,8 % (12)	1,0 % (2)	4,2 % (10)
ν, N	N: 4,8 % (281)	7,8 % (33)	8,1 % (34)	7,5 % (15)	2,1 % (5)
Ξ	—	0,5 % (2)	—	—	—
O	O: 3,0 % (175)	6,2 % (26)	10,2 % (43)	8,0 % (16)	8,9 % (21)
Π	P/B: 3,1 % (181)	0,9 % (4)	4,0 % (17)	0,5 % (1)	1,3 % (3)
Ϟ	Q: 1,4 % (81)	—	—	—	—
P	R/L: 6,9 % (403)	9,7 % (41)	2,1 % (9)	2,0 % (4)	6,8 % (16)
Σ, M	S: 5,4 % (321)	9,0 % (38)	7,3 % (31)	3,0 % (6)	3,0 % (7)
T	T: 6,4 % (378)	7,6 % (32)	6,9 % (29)	7,0 % (14)	1,7 % (4)
Υ	U: 9,0 % (528)	1,7 % (7)	3,3 % (14)	2,0 % (4)	0,4 % (1)
Φ	—	3,1 % (13)	0,5 % (2)	—	1,3 % (3)
X = kh	—	—	1,4 % (6)	—	—
= ks?	—	—	—	0,5 % (1)	—
Ψ, Ψ = ps	—	0,2 % (1)	—	—	—
=kh	—	—	—	1,0 % (2)	1,3 % (3)
Ω	—	0,2 % (1)	3,8 % (16)	0,5 % (1)	—
Celkem	(5888)	(422)	(422)	(199)	(236)

Tab. 9. Frekvence alfabatických písem ve vybraných skupinách egejských nápisů

v souvislosti s dozníváním sopečné činnosti a s místními zemětřeseními — řídce obydlen. V nejnovější době nechybějí ani úvahy buď o možnosti etruské kolonizace v severní Egeidě (typ alfabety z Lémnu je však odlišný od etruských alfabatických variant z italské pevniny) nebo o etruskoidním rázu širšího východoegejského jazykového prostředí, do něhož by patřila lýdština (v souhlase s Hérodotovou zprávou), a ve shodě s výsledky našeho fonologického výzkumu i eteokrétština (nízká frekvence hlásky *u*).

Sám se ovšem neodvážuji vyslovovat další a konkrétnější závěry. Ať jsou shody a rozdíly, které byly výše uvedeny, v řadě konkrétních případů jakkoli výrazné, je radno se tu omezit jen na obecnější závěr, že se předřecký substrát v egejské oblasti jednoznačně lišil od jazykové struktury staré řečtiny. Vzhledem k omezenému počtu neřeckých písemných dokladů (celkový počet předřeckých alfabatických textů na Krétě, Samothráké a Lémnu obsahoval asi 850 alfabatických znaků) je zatím velmi obtížné stanovit zejména míru diferenciací uvnitř tohoto substrátu, tj. zatím nejsme s to rozhodnout ani to, zda tento substrát tvořil více méně homogenní jazykovou jednotu, či zda nebyl případně rozčleněn do většího počtu zcela nepříbuzných jazykových rodin. Sám se kloním spíše k druhému z obou názorů. Ten totiž nejen lépe odráží složitost lingvistické situace, jak se o ní stále více přesvědčujeme v souvislosti se studiem zachovaných staroegejských nápisných památek, nýbrž je zároveň i v plné shodě s proslulou pasáží z Hom. Odyseje XIX 175nn., kde Homér hovoří sice jen o Krétě, ale tím právě celou komplikovanost egejských jazykových vztahů výtečným způsobem charakterizuje, když říká, že je tam „devadesát měst“ a „každý kmen má jinou řeč“. Vždyť — kolik měst potom bylo v celé tehdejší Egeidě, kolik kmenů tam sídlilo a kolika jazyky v té směsici všichni tehdy mluvili!

K výkladu o lineárním písmě A nutno dodat, že se mezi staroegyptskými písemnými památkami zachovaly nejméně čtyři texty, které jsou asi psány v staré mínojské krétštině. Ve třech případech je krétský charakter slov v textu více méně výslovně potvrzen (na tabulce s krétskými osobními jmény z 16. stol. př. n. l. a na dvou zaříkadlech), čtvrtý text je pokládán za starokrétský, protože obsahuje jedno ze slov vyskytujících se ve zmíněných zaříkadlech. Celá řada výrazů z těchto památek má přitom paralely v lineárním písmě A.²⁵

III.1.3. Zvláštní egejský písemný systém (disk z Faistu)

Zvláštním a ojedinělým dokladem staroegejské epigrafiky je tzv. disk z Faistu, kruhový hliněný kotouč z doby kolem r. 1600 př. n. l. (tab. 10), který je na obou stranách popsán — přesněji řečeno potištěn — 241 otisky 45 piktografických znaků, či spíše obrázkových matic. Pokusů o rozluštění jsou snad stovky; čím jsou konkrétnější, tím jsou absurdnější. Existuje však i seriózní cesta k analýze

²⁵ W. Helck 1979, 113nn.

textu této památky.²⁶ Ta vedla v poslední době k živé diskusi, zejména pokud jde o směr písma — zda totiž text začíná vně či uvnitř kruhu. Existují silné argumenty pro obojí možnost, a tak jsme asi od konečného řešení otázky ještě značně vzdáleni. Stále více se však dnes pochybuje o maloasijské provenienci disku a písmo samo se v této souvislosti jeví jako jedno z celé řady autochthonních krétských písem, na něž byla zřejmě střední doba mínójská kolem poloviny 2. tisíciletí př. n. l. dosti bohatá. Podobně izolovaný, a přitom autochthonní charakter mají na Krétě i některé další písemné památky z téže doby, jako nápisy na bronzové sekyře z Arkalochori a na oltářním kameni z Mallie.

Tab. 10. Disk z Faistu (ca. 1600 př.n. l.; obě strany)

III.1.4. Lineární písmo B

Ze systému, a zčásti i z konkrétní podoby lineárního písma A podle běžného názoru vychází *lineární písmo B*, jehož používali Řekové jako prvního písma ve své historii. Zpravidla se soudí, že vzniklo adaptací lineárního písma A pro účely řeckého jazyka, podrobnosti jeho vzniku a formování nebyly však doposud dostatečným způsobem osvětleny. Problematice lineárního písma B a jeho jazyka budou věnovány zvláštní kapitoly 5 a 6. Detailněji o tom všem pojednává A. Bartoněk 2003 a 2007.

III.2. Písma kyperská

Raná krétská slabičná písma (protolineární kurzíva krétského písma hieroglyfického a lineární písmo A) mají však nejen své pokračování v lineárním písmě B, ale podílela se zřejmě ve značné míře i na utváření slabičných písem kyperských — pravděpodobně ve spojení se sekundárními impulsy z přilehlých oblastí v Anadolii a Sýrii. Na Kypru se psalo slabičnými písmi od 16. století až do konce

²⁶ Srov. zvl. Y. Duhoux 1977.

3. století př. n. l., tj. hluboko do doby, kdy se již v Egeidě používalo pro zachycování řečtiny hláskové alfabety. Kyperská slabičná písma jsou v podstatě dvě: 1) písmo kyperskomínójské (neřecké), doložené od 16. do 11. století př. Kr.; 2) klasické písmo kyperské (převážně zachycující místní řecký dialekt) s doklady od konce 11. do konce 3. stol. př. Kr.

III.2.1. Kyperskomínójské písmo

Celkový počet dokladů *kyperskomínójského písma* neustále vzrůstá; dnes je námi registrováno více než 100 nápisů. Obecně je k nim třeba říci, že na rozdíl od egejských tabulkových dokladů, vysušovaných pouze na slunci, jsou kyperskomínójské hliněné tabulky zásadně vypalované žářem a že v kyperských slabičných systémech nejsou na rozdíl od egejských nikde doloženy věcné ideogramy (ojediněle se tu však objevují číselná označení). Písmo směřuje — alespoň v kyperskomínójském písmě — stejně jako v mínójské a mykénské Egeidě — zásadně odleva doprava. Podle E. Massonové se kyperskomínójské písmo člení do čtyř hlavních skupin, z nichž každá v podstatě představuje víceméně samostatný variantní písemný systém a může případně pod sebou skrývat i odlišné jazyky. Jde o tyto čtyři základní skupiny písemných dokladů (tab. 11):²⁷

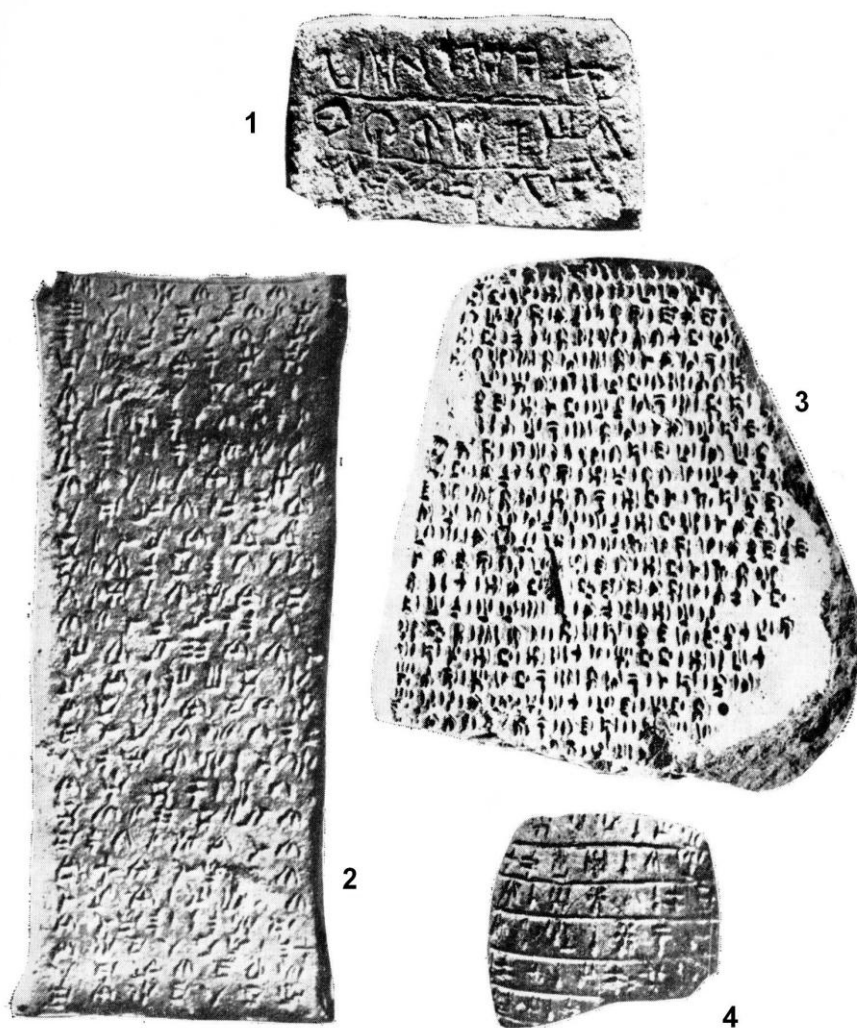
a) Skupina archaických nápisů z konce 16. století a z 15. století př. n. l. — ještě s těsnou vazbou na rané krétské lineární písmo A. Do této skupiny patří zejména nápis na přezmenu z Enkomi z konce 16. století př. n. l. a nápisy na třech tabulkových fragmentech jen o něco málo mladších.

b) Začátkem 14. stol. se z tohoto archaického kyperského písemného systému — pravděpodobně na bázi téhož jazyka — vyvinul písemný systém KM 1, který se rychle rozšířil po celém ostrově a udržel se zde v užívání až do konce 11. stol. př. n. l. Největším písemným dokladem této skupiny je hliněný váleček z vypálené hlíny, pocházející z Enkomi (vých. Kypr), a to s datací do 14. stol., pokrytý 27 řádky dobře čitelného textu a připomínající obdobné válečky babylonské, popsané ovšem klínopisem. K němu dnes přistupují různě dlouhé nápisy na nejrozmanitějším materiálu, zvl. na střepech nádob, na kamenných i kovových předmětech a zejména na asi 80 hliněných koulích neznámého účelu, nalézáných především v Enkomi. Pro různorodost zachovaných dokladů se doposud nepodařilo sestavit jednotný sylabář písemného typu KM 1, ale ani spolehlivě interpretovat některý z jeho dokladů. Pod písmem se zřejmě skrývá jeden nebo i více „eteokyperských“ jazyků, jimiž mluvili předřečtí obyvatelé Kypru. O jejich etnickém původu nelze říci nic určitého, podobně jako o mínójských Kréťanech (snad ještě méně než o nich, neboť jednotlivým znakům kypersko-

²⁷ E. Masson(ová) 1972, 99nn., 1974, 1987 — Srov. nejnověji i St. Hiller 1985, T. G. Palaima 1989, M. Egetmayer 1998 (s úvahami o dalším vyzařování egejských a kyperských písem).

mínójského písma lze přikládat konkrétní slabičné hodnoty ještě s menší jistotou, než to bylo možné v případě krétského lineárního písma A).

c) Z poloviny 13. stol. př. n. l. máme ve starověkém Ugaritu na protilehlém syrském pobřeží zachovánu zvláštní písemnou variantu KM 3, jež se zřejmě vyvinula z písemného typu KM 1. Je doložena na čtyřech vypálených tabulkových fragmentech a několika dalších zlomcích hliněných nebo kovových nádob. Analýza dochovaných tabulek vedla k sestavení neúplného ugaritského sylabáře o 28 znacích, poznamenaných zvláštním, klínopisným tahem písma.

Tab. 11. Kypersko-mínójské písmo: 1) nejstarší hliněná tabulka z Enkomi (kypersko-mínójské písmo archaického typu; ca. 1500 př. Kr.); 2) rozvinutý otisk hliněného válečku (typ KM 1; 14. stol. př. Kr.); 3) velká hliněná tabulka z Enkomi (typ KM 2; ca. 1200 př. Kr.); 4) zlomek hliněné tabulky z Ugaritu (typ KM 3; ca. 1250 př. Kr.).

d) Z doby kolem r. 1200 př. n. l. je doložen v kyperském Enkomi další variantní systém, označovaný jako typ KM 2. Nacházíme jej na čtyřech, většinou po obou stranách popsaných tabulkových fragmentech. Není přitom vyloučeno, že dva z těchto fragmentů jsou součástí jediného textu, což by dohromady vytvářelo dokument o 56 řádcích. Celkem lze na všech čtyřech fragmentech rozeznat přes 1 300 znaků, které reprezentují sylabář o 58 znacích. Varianta souvisí s hlavní kyperskou vývojovou linií, avšak odchyluje se od KM 1 nejen specifickými epigrafickými rysy (má spolu s ugaritskými tabulkami typu KM 3 klínopisnější tah písma, a navíc některé znakové inovace), nýbrž i rozdíly ve vnitřní struktuře jednotlivých slov a v odchylné frekvenci a distribuci jednotlivých znaků. To vše dovoluje vyslovit závěr, že se pod typem KM 2 skrývá podstatně jiný jazyk než pod KM 1, resp. KM 3. Podle E. Massonové struktura textů zapsaných v KM 2 prozrazuje jazyk aglutinačního typu s rysy obdobnými předoasijské churritštině.²⁸

Rozhodně se tedy nesplnily počáteční naděje, spatřující v nápisech typu KM 2 řečtinu achajských kolonistů na Kypru z doby intenzivních etnických přesunů ve východním Středomoří v rozmezí let 1230 až 1180 př. n. l. Podobně chybějí zatím dostatečné argumenty i pro Gordonovu semitskou či Davisovu hieroglyfickochetitskou hypotézu²⁹, pokud jde o jazykový charakter kyperskomínojských nápisů ať už zmíněného typu KM 2, či celého komplexu kyperskomínojských písemných systémů.

III.2.2. Klasické písmo kyperské

Řečtinu nacházíme teprve v nápisovém souboru tzv. *klasického písma kyperského* = *KK* (1050–200 př. n. l.). To systémově navazuje na kyperskomínojský typ KM 1 a přes něj je spřízněno s egejskými lineárními písmi. Přímá souvislost mezi klasickým písmem kyperským a egejským lineárním písmem B neexistuje, jak se někteří badatelé domnívali. Přesto však lze u 8 znaků obou těchto písem konstatovat plnou grafickou i fonetickou shodu, což dovolilo Evansovi začátkem tohoto století přečíst dvojnakové slovo na knósské tabulce s koňskými hlavami jako po-lo, či po-ro, tj. *pōlos* „hříbě“ (viz pravou část tabulky na naší tab. č. 20 na str. 75). Dnes víme, že slovo bylo přečteno správně; Evans sám své čtení pokládal za hříčku náhody, neboť v jeho hypotéze o komplexním mínojském charakteru veškeré egejské civilizace doby bronzové neměla řečtina na knósských nápisech místo.

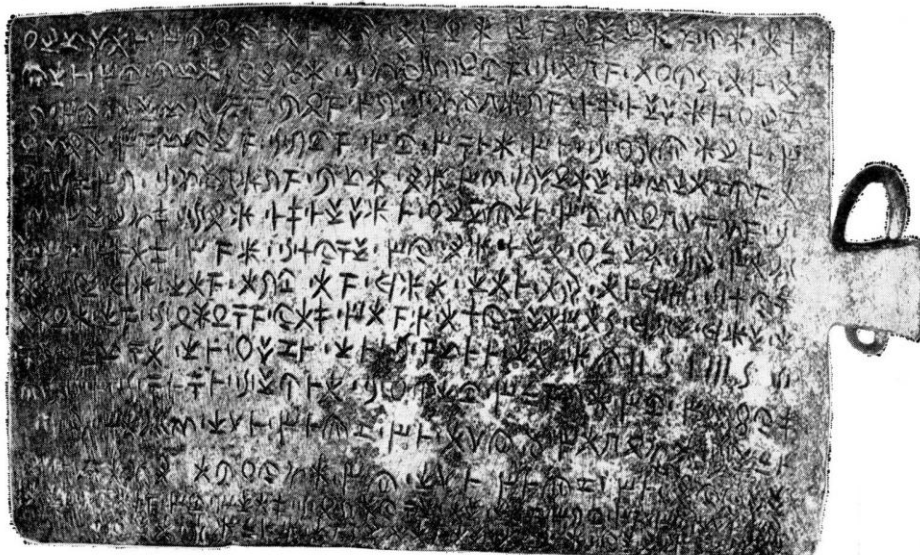
Základním vydáním klasických kyperských textů je dílo Oliviera Massona: *Les inscriptions chypriotes syllabique*, Paris 1961. Písemná kontinuita na Kypru mezi 2. a 1. tisíciletím byla před časem potvrzena nálezem nápisu typu *KK* z geometrického hrobu u Starého Pafu (konec 11. stol.). Tento nález je důležitým dokladem, který svědčí pro přítomnost Řeků na Kypru již na konci 2. tisíciletí

²⁸ E. Masson(ová) 1974 a 1987.

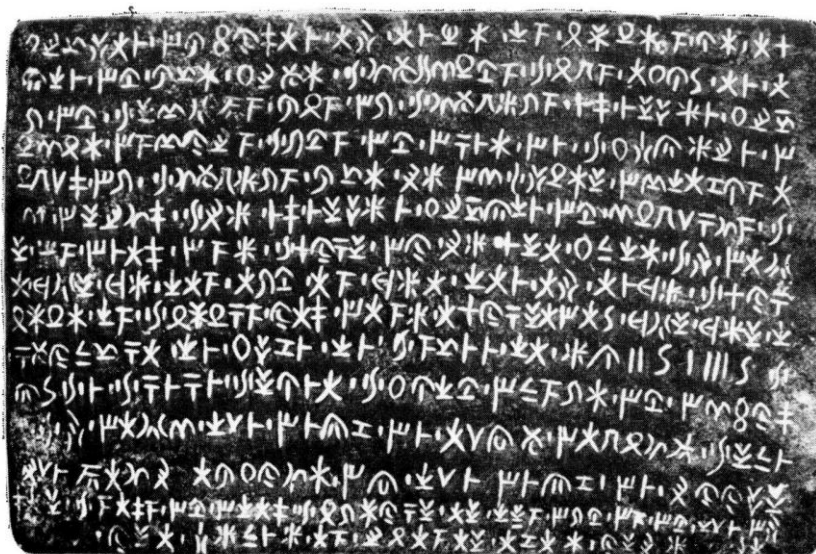
²⁹ Srov. str. 6.

př. Kr. Dnes se datuje jejich příchod na Kypr většinou právě do 11. století (S. Deger-Jalkotzy(ová) 1994).

O klasickém písmu kyperském bude detailně pojednáno při výkladu o kyperském dialektu staré řečtiny na str. 173nn.

1

2

Tab. 12. Klasické písmo kyperské (se starořeckým textem): bronzová tabulka z Idalia (strana B, cca 475 př. n l.; 1. originál, 2. faksimile).

III.2.3. Kulturní vyzařování kyperských písem

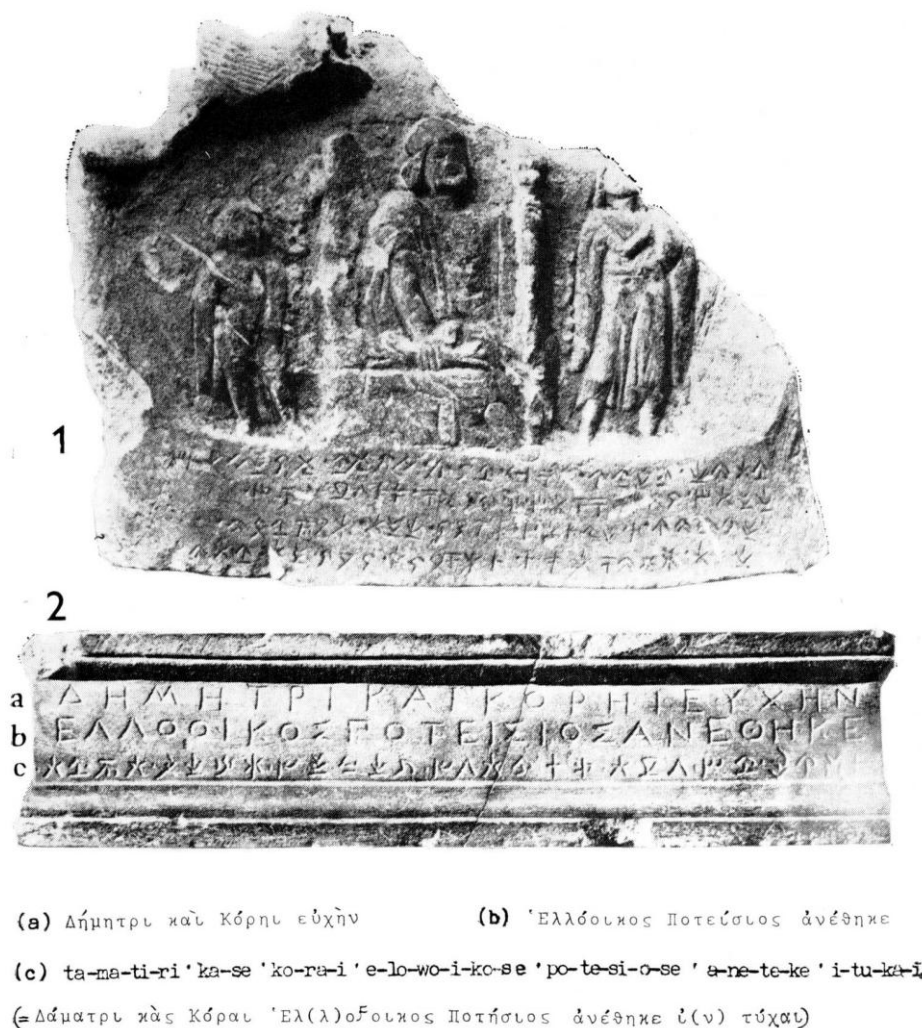
Určité náznaky kulturního vyzařování egejských písem se projevují ještě i dále na východ od Kypru.³⁰ Vedle zmíněných již dokladů kyperskomínojského písma typu KM 3 v Ugaritu se jako doklady tohoto vyzařování uvádějí i některé další písemné projevy na předoaasijské půdě. Za nejstarší z nich bývá pokládán krétský znak vyrytý nad klínovým textem nádoby z palestinského Hazoru ze 17. stol. př. n. l. a jen o něco mladší (cca 1600) je čtyřznakový nápis na bronzové dýce z Tell ed-Duwéru (Lachiše). Bezpečné souvislosti s egejskými nebo kyperskými písmi tu ovšem nelze prokázat, což platí i o „lineárních“ znacích na cihlách z Bét-Šeánu západně od středního Jordánu, nalezených společně s mykénskými vázami z 12. stol. př. n. l., stejně jako o třech hliněných tabulkách z Tell Deir ‘Allā v Jordánsku (cca 1200); jejich písmo působí jako zjednodušené lineární písmo A bez ideogramů a poněkud připomíná klasické písmo kyperské.

Do jisté míry lze pokládat za projevy vyzařování egejských písem i příležitostné značky na dnech mykénských váz, s nimiž se setkáváme nejen v Egeidě, na Kypru, na jihomaloasijském i syrsko-palestinském pobřeží, či až v Egyptě, nýbrž i v některých oblastech západního Středomoří, zvláště na Liparských ostrovech a na Sardinii. Totéž lze říci i o kyperskomínojských znacích na měděných ingotech, pro něž máme doklady nejen na Kypru, v jižní Anatolii (ve vraku lodi, potopivší se kolem r. 1200 u mysu Gelidonya, jich bylo nalezeno 39), na Krétě, Kykladách i helladské pevnině, ba opět až na Sardinii: kresby obrazců s paralelami v kyperskomínojském písmě se našly v Grotta Verde u Alghera.

a	*	e	*	i	*	o	∩	u	∩
ka	∩	ke	∩	ki	∩	ko	∩	ku	∩
ta	∩	te	∩	ti	∩	to	∩	tu	∩
pa	∩	pe	∩	pi	∩	po	∩	pu	∩
la	∩	le	∩	li	∩	lo	∩	lu	∩
ra	∩	re	∩	ri	∩	ro	∩	ru	∩
ma	∩	me	∩	mi	∩	mo	∩	mu	∩
na	∩	ne	∩	ni	∩	no	∩	nu	∩
ja	∩					jo	∩		
va	∩	ve	∩	vi	∩	vo	∩		
sa	∩	se	∩	si	∩	so	∩	su	∩
xa	∩					xo	∩		
		xe	∩						

Tab. 13. Sylabář klasického písma kyperského (varianta doložená mimo Pafos).

³⁰ O vyzařování egejských písem do okolních oblastí viz zvl. u H.-G. Buchholze 1969 a J. Vladára – A. Bartoňka 1977, 420nn.

Tab. 14. Klasické písmo kyperské: 1 – reliéf s votivním nápisem z Golgoi (4. stol. př. Kr.);
2 – votivní nápis z Kúria (4. stol. př. Kr.) ve znění alfabtickém (a, b) i slabičném (c).

Vzdálené egejské souvislosti snad mají i některé doklady z balkánského, resp. dolnodunajského vnitrozemí. Zejména to asi platí o dvou starších nálezech z kulturního horizontu Vatin-Vršac v Srbsku, totiž o keramickém kotoučku a o přelenu s obrazci, jejichž dekoraci lze pokládat za stylizovanou nápodobu egejských písenných znaků, motivovanou povrchní znalostí egejských písem. Zdá se, že kotouček byl nápodobou hlavice jílce mykénského meče nebo dýky a že jeho tvůrce tu napodobil svůj egejský vzor hned ve dvou směrech — jednak samu hlavici meče v nefunkčním materiálu, tj. v hlíně, jednak lineární grafické zachy-

cení jména vlastníka meče quasilineárními obrazci, které však zcela postrádají jakoukoli sdělovací funkci.³¹

³¹ J. Vladár – A. Bartoněk 1977, 423nn. Oba předměty pocházejí z 16. stol. př. n. l.